

Henryk Andrulewicz

Ogólnopolska Konferencja Urbanistyczna "Ochrona miejskich zespołów zabytkowych"

Ochrona Zabytków 20/1 (76), 65-68

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

3. kontynuacja badań prowadzonych przez środowisko poznańskie w zakresie rozpoznania struktury i znalezienie kryteriów określenia stopnia zniszczenia oraz metod odsalania zagrożonych obiektów zabytkowych,
4. rozszerzenie badań dr W. Domasłowskiego przez przeprowadzenie badań strukturalnych.

W zakresie postulatów organizacyjno-technicznych zgłoszono:

1. powołanie instytutu, rady konserwatorskiej czy też komisji koordynującej badania i zabiegi konserwatorskie,
2. zwiększenie przerobu PKZ w zakresie konserwacji kamienia,
3. rozpatrzenie możliwości przedstawicielstwa konserwatorów-technologów w Związku Polskich Artystów Plastyków,
4. zabezpieczenie koniecznych surowców niezbędnych do konserwacji zabytków kamiennych,
5. wprowadzenie planowych czynności zapobiegawczych, które by gwarantowały zachowanie zabytków kamiennych.

Przyjęto wnioski zgłoszone przez dra L. Krzyżanowskiego, a wśród nich:

1. wytypowanie zabytków zagrożonych i przeprowadzenie ich kompleksowej dokumentacji (w całym kraju).
2. wytypowanie obiektów, z których wykonanie kopii jest konieczne w ciągu najbliższych 5—10 lat,
3. założenie lapidariów w ośrodkach bogatych w rzeźbę kamienną,
4. jak najszybsze przeprowadzenie utwardzania żywicami epoksydowymi wyznaczonych obiektów i wprowadzenie stałej ich kontroli celem ustalenia, czy można tę metodę zastosować na szerszą skalę.

Na wniosek doc. dr K. Malinowskiego zebrani uznali za konieczne, aby ustalić, który ośrodek powinien być koordynatorem w badaniach i konserwacji zabytków kamiennych w Polsce i przyjęli, że funkcję tę przejmuje środowisko toruńskie.

Na podstawie protokołu z taśm magnetofonowych opracował

Lech Krzyżanowski

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA URBANISTYCZNA „OCHRONA MIEJSKICH ZESPOŁÓW ZABYTKOWYCH”

W dniach 8—9 listopada 1966 r. odbyła się w Bolesławcu (woj. wrocławskie) Ogólnopolska Konferencja w sprawie ochrony miejskich zespołów zabytkowych. Konferencja została zorganizowana z inicjatywy Ministerstwa Kultury i Sztuki — Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków — Ośrodka Dokumentacji Zabytków przy współpracy Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Wydziału Kultury Prezydium WRN we Wrocławiu. Obrady odbywały się w Powiatowym Domu Kultury w Bolesławcu i połączone były z wystawą konserwatorską z terenu Dolnego Śląska.

W obradach, obok przedstawicieli służby konserwatorskiej, architektów wojewódzkich i miast wydzielonych oraz władz wojewódzkich i miejscowych, udział wzięli przedstawiciele: centralnych władz budowlanych oraz wyższych uczelni i placówek naukowych, delegaci SARP, TUP, PP PKZ. IUA, naukowcy, projektanci i urbaniści.

Uczestników obrad powitał wiceprzewodniczący WRN we Wrocławiu mgr. Z. Surowiec, wyrażając zadowolenie z powodu zorganizowania konferencji na terenie Dolnego Śląska, gdzie problematyka konserwatorsko-urbanistyczna stała się przedmiotem szczególnej troski władz wojewódzkich ze względu na dużą ilość miast historycznych i silny rozwój gospodarczo-społeczno-kulturalny regionu. Następnie Dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków mgr M. Ptaśnik dokonał otwarcia obrad, podkreślając w swej wypowiedzi znaczenie ustalenia właściwych metod i programu ochrony zabytkowych miast w Polsce, jako jednego z węzłowych w chwili obecnej zagadnień w dziedzinie ochrony zabytków. Do współprzewodniczenia obradom powołano: doc. dr M. Bukowskiego (Wrocław), dr S. Będkowskiego (Wrocław), doc. dr A. Domańskiego (Kraków), mgr M. Charytańską (Warszawa), dr inż. arch. W. Kalinowskiego (Warszawa), mgr inż. arch. F. Kanclerza (Warszawa), mgr inż. arch. M. Przyłęckiego (Wrocław) i mgr inż. arch. R. Millera (Wrocław).

Po powitaniach i życzeniach owocnych obrad, powołano Komisję Wniosków w składzie: mgr inż. arch. M. Przyłęcki (WKZ-Wrocław), mgr H. Kondziela (MKZ-Poznań), mgr B. Rymaszewski (MKZ-Toruń), mgr inż. arch. F. Ptaszyński (WKZ-Koszalin), mgr M. Paździor (ZMiOZ — przewodniczący komisji).

Podczas posiedzenia przedpołudniowego w pierwszym dniu obrad wygłoszono trzy referaty. Na początku został odczytany referat prof. dr J. Zachwatowicza (Politechnika, Warszawa) pt. *Problemy metodologiczne ochrony miejskich układów*

zabytkowych. W referacie zostały ogólnie podjęte podstawowe zagadnienia ważne w procesie ochrony historycznych ośrodków miejskich, a mianowicie: badania historyczne i wynikające z nich oceny wartości całości i elementów układu zabytkowego; określenie roli zabytkowego układu lub historycznego ośrodka miasta w jego rozwoju urbanistycznym; analiza zakresu i możliwości dostosowania układu zabytkowego do pełnienia nowych funkcji oraz metody realizacyjne. Autor zwrócił także uwagę na pilną potrzebę przeprowadzenia weryfikacji miast w oparciu o ustalenia kryteriów wartości zabytkowej, co ułatwiłoby pogodzenie postulatów konserwatorskich z potrzebami współczesnego rozwoju miast, oraz na brak klauzul w całym szeregu aktów prawnych z dziedziny zagospodarowania przestrzennego i budownictwa, zapewniających ośrodkom i obiektom zabytkowym traktowanie w sposób specjalny w zależności od ich specyfiki. W kolejnym referacie pt. *Kryteria oceny wartości zabytkowych zespołów miejskich*, mgr inż. arch. M. Witwicki (Warszawa), wskazując na olbrzymią aktualność, a zarazem trudności tego zagadnienia, podjął interesującą, choć dyskusyjną próbę sformułowania teoretycznych podstaw oceny wartości zabytkowych miast. Wychodząc z założenia, że ocena wartości miasta zabytkowego winna uwzględniać zachowanie elementów urbanistyki historycznej, wartość tego układu w porównaniu z innymi miastami (w skali regionu, kraju czy nawet kontynentu), jego wartość funkcjonalną oraz estetyczną, autor określił zespół najważniejszych kryteriów. Są to: a. Kryteria historyczno-naukowe, do których należy ocena stanu zachowania elementów urbanistyki historycznej i reprezentatywności układu przestrzennego miasta w świetle historii urbanistyki oraz innych dyscyplin historycznych; b. Kryteria pomocnicze, wśród których rozróżnia się kryteria użytkowe i kryteria estetyczne, oceniające siłę estetycznego oddziaływania miasta i otaczającego go krajobrazu oraz wartość artystyczną zabytkowych obiektów architektury. Sformułowanie tych kryteriów umożliwiło wyodrębnienie trzech grup miast, wymagających różnego stopnia ingerencji konserwatorskiej. Trzeci był referat mgr M. Charytańskiej (ODZ-Warszawa) pt. *Dokumentacja naukowa miast zabytkowych*, w którym autorka dokonała oceny osiągnięć, charakteru i potrzeb istniejącej dokumentacji miast zabytkowych, pragnąc w ten sposób dostarczyć materiału do dyskusji odnośnie jej zakresu i przydatności praktycznej. Jednym z ważniejszych postulatów w tej dziedzinie jest nowelizacja zasad i instrukcji dla studiów historyczno-urbanistycznych.

Posiedzenie popołudniowe rozpoczął ref. pt. *Ochrona historycznych układów miejskich — postulaty konserwatorskie*, wygłoszony przez mgr inż. arch. F. Kancelerza (ZMiOZ-Warszawa). Omówione tu zostały wytyczne odnośnie zachowania planów miast historycznych oraz ich zabudowy i jej walorów. Referat sformułował cały szereg tez i wniosków o charakterze prawno-administracyjnym, których realizacja umożliwiłaby uzyskanie realnych wyników współdziałania konserwatorów, urbanistów i architektów. Następny referat pt. *Rola współczesnych czynników miastotwórczych w aktywizacji ośrodków zabytkowych na przykładzie Płocka*, wygłosił mgr inż. arch. E. Usakiewicz (Min. Bud.-Warszawa). Kierunek i skala rozwoju miast i osiedli wynika z wytycznych planu krajowego i planów regionalnych; bliższa ocena możliwości i celowości wykorzystania układów zabytkowych miast zawarta jest natomiast w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; podstawą dla rozpatrzenia tej problematyki w planie przez projektanta są wytyczne studiów historyczno-urbanistycznego. Ponieważ nie wszystkie plany opracowane są zgodnie z istniejącymi przepisami i nie wszystkie posiadają ustalenia realizacyjne stąd pilnie potrzeba ich weryfikacji. Chcąc poprzez lokalizację elementów miastotwórczych wpłynąć na aktywizację gospodarczą zabytkowych miast, trzeba dysponować argumentami będącymi w stanie uruchomić decyzje gospodarcze w skali kraju i regionu, co najlepiej obrazuje przykład Płocka. Ostatnim referatem pierwszego dnia konferencji był referat dr M. Książka (Politechnika, Kraków) pt. *Współczesne czynniki miastotwórcze małych miejscowości nieuprzemysłowionych na przykładzie Lanckorony*. Naświetlony tu został problem kryzysu małych miast spowodowany zanikiem czynników miastotwórczych, a co za tym idzie — migracją ludności i utratą praw miejskich. W Polsce istnieje 313 miast małych (poniżej 5000 ludności) oraz ponad 500 takich które utraciły prawa miejskie. Można wyróżnić tu dwie grupy: 1. Miejscowości o pełnych walorach zespołów urbanistycznych i architektonicznych, których klasycznym przykładem jest Lanckorona — miasto o unikalnych cechach konstrukcji urbanistycznej z interesującą architekturą drewnianą w bardzo złym stanie zachowania; 2. miejscowości o częściowo lub całkowicie zatraconych cechach zabytkowych. Ośrodki grupy pierwszej powinny zostać wprowadzone do planów regionalnych i gospodarczych, a ich przyszłą funkcją winny stać się usługi turystyczno-wypoczynkowe, co przykładowo zilustrowały przygotowane w ramach tzw. „eksperymentu lanckorońskiego” przez dr H. Pieńkowską (WKZ-Kraków) Tezy konserwatorskie. W grupie drugiej konieczne jest natomiast dokonanie selekcji i indywidualne potraktowanie różnych osad w zależności od jakości zachowanych obiektów, położenia, atrakcyjności turystycznej itp.

Drugiego dnia obrad, przed południem, odbył się objazd terenowy, obejmujący ciekawsze z punktu widzenia urbanistycznego i położone blisko miejsca konferencji miasta historyczne (Lwówek Śl. — Lubomierz — Gryfów Śl.). Obejrzenie przykładów zarówno dobrych jak i złych rozwiązań urbanistyczno-konserwatorskich stało się pożyteczną ilustracją wielu tez sformułowanych w referatach i zagadnień poruszanych w dyskusji.

Po południu zostały wygłoszone pozostałe referaty. W pierwszym pt. *Problemy konserwatorskie zabytkowych miast Dolnego Śląska* mgr inż. arch. M. Przyłęk (WKZ-Wrocław) przeprowadził zwięzłą charakterystykę prac konserwatorskich w okresie ostatniego dwudziestolecia w zabytkowych miastach województwa wro-

ciałowskiego oraz poddał gruntownej analizie sytuację formalno-prawną, programowanie prac konserwatorskich, sytuację w zakresie ochrony zabytkowych kamienic mieszczańskich i realizację programów przestrzennoekonomicznych. W drugim referacie pt. *Plany zagospodarowania miast a problem zachowania układów zabytkowych*, mgr inż. arch. J. Stanisławski (Min. Bud.-Warszawa) omówił rolę planów miejscowych (ogólnych i szczegółowych) przy zagospodarowywaniu miast oraz ich realizację w stosunku do: a. zabytkowych układów urbanistycznych; b. zachowania istniejących budowli zabytkowych; c. wysokości, skali i formy nowej zabudowy; d. zagadnień ekonomiki i działalności inwestorskiej. Referat wysunął cały szereg wniosków m.in. postulował szersze niż dotychczas wykorzystanie przy sporządzaniu planów szczegółowych danych studiów historyczno-urbanistycznych i ustaleń konserwatorskich.

Po wygłoszeniu referatów kontynuowano dyskusję rozpoczętą już w czasie pierwszego dnia obrad. Udział w niej wzięło kilkunastu dyskutantów, m.in.: doc. dr M. Bukowski, doc. dr. A. Domański (Politechnika-Kraków), mgr H. Dziurła (PKZ-Wrocław), dr inż. arch. W. Kalinowski, mgr inż. arch. F. Kanclecz, doc. dr H. Münch (Muzeum Historyczne-Kraków), dyr. mgr M. Ptaśnik, mgr inż. arch. M. Przyłęcki, kons. mgr B. Rymaszewski, doc. dr Z. Świechowski (Uniwersytet Wrocławski), doc. dr J. Stankiewicz (Politechnika Gdańska), mec. W. Sieroszewski (Warszawa), dyr. mgr inż. arch. E. Usakiewicz, mgr inż. arch. M. Witwicki (Warszawa) i dr T. Zarębska (Międzyuczelniany Zakład Podstawowych Problemów Architektury, Urbanistyki i Budownictwa — Warszawa). Dyskusja koncentrowała się wokół zagadnień poruszonych w referatach i rozszerzyła znacznie ich tezy. I tak jeśli chodzi o dokumentację i studia historyczno-urbanistyczne stwierdzono, że są one dobrym materiałem dla konserwatora, lecz zbyt szczupłym dla urbanisty-projektanta. Postulowano rozszerzenie studium o szkic rysunkowy całego zespołu, zdjęcia fotograficzne sylwetki miast i zdjęcia lotnicze oraz naniesienie kolorem na panoramę miasta budowlą mało wartościowych, które można usunąć. Proponowano powołanie przy PKZ pracowni, która mogłaby opracowywać studia do planów szczegółowych, co wiąże się z generalnym brakiem tychże (z wyjątkiem Torunia). W związku z aktualizacją planów miejscowych zwrócono uwagę na konieczność weryfikacji wniosków konserwatorskich. Ponieważ często zdarzają się duże rozbieżności między wskazaniami konserwatorskimi a realizacjami, postulowano staranniejsze ich egzekwowanie. Ostrzeżono przed nadmiernym rozbudowywaniem części rysunkowej studiów, co może odbić się niekorzystnie na ich wartościach dokumentacyjnych. Zwrócono również uwagę na pominięcie w opracowaniach ewidencyjnych tych miast, które uzyskały prawa w XIX i XX wieku, a których układy rozwinęły się w oparciu o dawne wsie i osady. Braki te wykluczają uchwycenie wielu układów zabytkowych ważnych dla historii kształtowania się miast doby kapitalizmu. Podniesiono trudności, jakie staną przed wykonawcami studiów przy ewentualnym kompletowaniu materiałów do studiów do planów szczegółowych. Zaproponowano wykorzystać do tego celu wyniki praktyk studenckich. Następną tego rodzaju trudność, to niemożność — z powodu braku czasu oraz niedostatecznego uporządkowania archiwów — przeprowadzenia dokładnej kwerendy archiwalnej do studiów. Wskazano na niedostatek publikacji z zakresu realizacji konserwatorskich dla układów urbanistycznych, tak dobrych jak i złych. Powoduje to brak instytucji powołanej do zajmowania się problematyką zabytkowych układów urbanistycznych. Uznano za konieczne zorganizowanie wystawy, na której winny być eksponowane najbardziej interesujące realizacje z tego zakresu; pozwoli to na przeprowadzenie szerokiej dyskusji nad problemami ochrony zabytkowych układów urbanistycznych.

W grupie wypowiedzi dotyczących zagadnień prawnych, wskazano na rozbieżności między ustaleniami ustawy o planowaniu, która nie wspomina o wartościach zabytkowych, a ustawy o ochronie dóbr kultury; rozbieżności te należy usunąć za pomocą porozumień międzyresortowych. Stwierdzono także, że istnieją wystarczające podstawy prawne do opracowywania studiów historyczno-urbanistycznych w sposób prawidłowy; ponadto, że istnieją podstawy prawne zupełnie wystarczające do ochrony zespołów zabytkowych, inna rzecz, że nie zawsze przestrzegane.

Część uwagi dyskutantów skupiła się na problemie ochrony kamienic mieszczańskich jako obiektów najbardziej zagrożonych w zespołach urbanistycznych. Przytoczono wiele przykładów zniszczeń. Stąd wynikły postulaty starannego dokumentowania obiektów zagrożonych. Omawiano trudności związane z adaptacją kamienic do celów współczesnych — padł projekt adaptowania tego rodzaju budownictwa na luksusowe hotele. Przytoczono przykłady niewłaściwych adaptacji, które częstokroć doprowadzają do utraty wielu wartości zabytkowych.

Poruszono także wiele innych zagadnień, jak: różne kształtowanie się funkcji centrum w różnych miastach w zależności od wielkości miasta, wielkości centrum oraz jego usytuowania. Szeroko rozważano zagadnienie nowego budownictwa, wprowadzanego do zespołów staromiejskich. Uzupełniono te referaty, które mówiły o historii problematyki konserwatorsko-urbanistycznej. Ponadto przytoczono wiele drastycznych przykładów niszczenia zabytkowych zespołów lub ich fragmentów. Ożywioną dyskusję wywołało zagadnienie klasyfikacji zespołów urbanistycznych, oraz wiele innych problemów.

W podsumowaniu obrad mgr inż. arch. F. Kanclecz podkreślił wagę omawianych problemów i postulował przyjęcie szeregu wniosków i tez, które sformułowano w trakcie obrad, oraz wyraził nadzieję, że konferencja pozwoli stworzyć wieloletni program działania, który wyprowadzi z impasu urbanistykę zabytkową. Następnie

podziękował organizatorom, referentom, dyskutantom, władzom terenowym i wszystkim uczestnikom za owocny wkład do problematyki konserwatorsko-urbanistycznej i za udział w konferencji. Na tym obrady zostały zamknięte.

Powołana w czasie obrad Komisja Wnioskowa sformułowała postulaty szczegółowe i ogólne, odnoszące się do następujących spraw: klasyfikacji zespołów urbanistycznych, nowelizacji studiów historyczno-urbanistycznych i udziału władz konserwatorskich w planowaniu, a ponadto wiele wskazań co do sposobu przyspieszenia wykonania wyżej wymienionych zadań.

Publikacja całości materiałów omawianej konferencji jest przygotowywana w „Bibliotece Muzealnictwa i Ochrony Zabytków” w serii B.

Henryk Andrulewicz

DECYZJA KONSERWACJI PORTALU OŁBIŃSKIEGO WE WROCŁAWIU

W dniu 21 października 1966 r., korzystając z obecności wybitnych specjalistów na konferencji poświęconej konserwacji kamienia w Toruniu, zwołano spotkanie w celu podjęcia decyzji o konserwacji portalu ołbińskiego. Obecni byli: dr Wiesław Domaśkowski, prof. dr Janusz Gilewicz, kons. Stanisław Kiliszek, doc. dr Wiesław Koziński, prof. dr Maksymilian Kranz, dr Lech Krzyżanowski, dr Janusz Lehmann, doc. dr Kazimierz Malinowski, dr inż. arch. Edmund Małachowicz, prof. dr Maciej Mączczyński, dr Barbara Penkala, mgr Maria Weber-Kozińska. Przewodniczył doc. dr Kazimierz Malinowski, przypominając na wstępie postanowienia komisji, która zajmowała się sprawą konserwacji portalu w 1963 r. Dr inż. arch. E. Małachowicz, konserwator zabytków m. Wrocławia, złożył sprawozdanie z prac badawczych i zabezpieczających, wykonanych po 1963 r. Wykonano badania mineralogiczne i chemiczne oraz opracowano metodę oczyszczania i utwardzania kamienia. Nie wykonano dotychczas podpiwniczenia portalu, badań mikrobiologicznych, identyfikacji złóż kamienia, nie założono rurek Knapena.

W trakcie dyskusji nad stanem badań i prac ustalono, że konieczne jest jak najszybsze podpiwniczenie oraz przeprowadzenie badań mikrobiologicznych. Nie jest natomiast obecnie konieczna identyfikacja kamienia. W dalszym ciągu dyskusji uzgodniono poglądy na główne przyczyny zniszczenia portalu. Zdaniem zebranych silne zawilgoenie (spowodowane głównie obłożeniem ściany cegłą klinkierową) wywołało znaczne zasolenie, co z kolei powoduje dodatkowe zawilgoenie wodą adsorpcyjną. Odcięcie od wód dochodzących z gruntu i z muru powinno zdecydowanie ograniczyć zawilgoenie i stworzyć warunki, w których będzie można przystąpić do konserwacji portalu. Szczególnie dobitnie podkreślano w dyskusji konieczność wstępnego oczyszczenia i utwardzenia powierzchni kamienia przed przystąpieniem do jakichkolwiek prac nad usuwaniem klinkieru. Zastanawiano się również nad możliwością dosuszenia portalu powietrzem z grzejnika umieszczonego w wykopie, który ma być jeszcze przed zimą wykonany. Przeważała opinia, że należy dążyć do stabilizacji wilgotności portalu w warunkach naturalnych. Istnieje ponadto obawa, że para spowodowana przez grzejnik może osadzać się na portalu.

W wyniku szczegółowej dyskusji komisja doszła do następujących wniosków:

1. Konieczne jest spotkanie z Zarządem P.P. Pracowni Konserwacji Zabytków celem przedyskutowania całego programu konserwacji i uzyskania gwarancji terminowego i prawidłowego wykonawstwa budowlanego.
2. Natychmiastowe podpiwniczenie portalu (zewnątrzne) jest konieczne. Hygrometr ustawiony w piwnicy wykaże, czy dogrzewanie jest konieczne.
3. W czerwcu ekipa konserwatorska pod kierunkiem dr Wiesława Domaśkowskiego przystąpi do pracy nad utwardzaniem powierzchniowym za pomocą żywic epoksydowych. Szereg decyzji w sprawie metody będzie podejmowanych na miejscu w miarę wyłaniania się nowych problemów.
4. Jednocześnie konieczne jest, aby wrocławski Oddział PKZ był gotowy do podjęcia robót z chwilą zakończenia etapu prac zabezpieczających. Prace budowlane będą polegały na usunięciu klinkieru za pomocą ścinania piłą. Wyklucza się jakiegokolwiek wykuvanie, powodujące wstrząsy.

Realizacja powyższych punktów powinna być zakończona przed jesienią, aby portal zaczął wysychać jeszcze przed deszczami. Zastanawiano się nad możliwością rozpoczęcia pewnych prac nad utwardzaniem wgłębnym jeszcze w 1967 r., komisja doszła jednak do wniosku, że może ono nastąpić dopiero po pełnej stabilizacji warunków nawodnienia portalu.

Lech Krzyżanowski